

erősen csigás-vízköporos réteg következett, majd ez alatt feketés barna agyag. Ez utóbbiból római kori építési anyag, kerámia (benne mázas dörzstáldarabok is!) terra sigillata, üveg és állatcsont került elő. A réteg alatt már K felé egy vékonyabb vízköves réteg, majd a sárgásszürke agyagos, geológiai altalaj mutatkozott. A terület É-i részén objektumok nem mutatkoztak, csak a fent említett zárt rétegből kerültek elő római kori leletek.

A kutatott terület D-i részén húzott árokban a leírt rétegvizonyok mellett két objektumot is kibontottunk: egy ismeretlen korú, K-Ny irányú, sekély, teknős aljú, vízköporos betöltésű keskeny árkocskát, amely közvetlenül az újkori feltöltés alól indult, illetve a sárgásszürke geológiai altalajon egy ÉK-DNy-i irányú, kissé ívelődő, V metszetű, alján cölöplyukakkal beásott római kori árkot. Ugyanebben a kutatóárkokban a feketésbarna agyagos réteg itt kissé szárazabb volt és nagyobb mennyiségű római kori leletanyagot tartalmazott. Az objektumok és a leletanyag nagyobb intenzitása a dél felől szomszédos Római Strand területén korábban több ízben kutatott római kori szentélykörzet és forrásfoglalások közelségével magyarázható.

T. LÁNG ORSOLYA

51. Budapest, III. Aquincumi polgárváros Ró

A BTM Aquincumi Múzeuma 2007-ben is több kutatást folytatott az aquincumi polgárváros területén. (Az illusztrációt lásd a 178. oldalon!)

A település ÉK-i részén folytatódott az ún. XXIX. sz. épület hitelesítő feltárása. Az NKA támogatásával megvalósuló tervátvitelre immár harmadik alkalommal került sor. Az előkerült emlékek 2-3. századi periódusát konzerváljuk és bemutathatóvá tesszük, ezzel folytatva a polgárváros K-i részében az 1960-as évek közepe óta kisebb-nagyobb megszakításokkal folyamatosan zajló romkonzerválási munkákat. 2004-ben és 2006-ban az épület déli helyiségeit tártuk fel és állítottuk helyre, 2007-ben pedig – É felé haladva – a lakótraktusban (átrium, lakószobák) dolgoztunk (10., 10a, és 11. helyiségek). A korábbi évek munkája során egy olyan hosszúkás alaprajzú épület bontakozott ki, amelynek D-i helyiségeiben enyvfőzéssel és feltehetően bőrcserzéssel is foglalkozó műhely és boltok működtek a Kr. u. 2-3. századtól, míg É-i részében lakóhelyiségek voltak. Az épületben korábban (a Kr. u. 2. sz. első felében) valószínűleg fémmegmunkálás folyt.

A területet korábban Kuzsinszky Bálint kutatta 1890-91-ben, akkor azonosította az átrium kőlapokkal burkolt, É-i és D-i oldalain 3-3 oszlopból és köztük kőhasábokból álló oszlopsorát, a főbejárat 3,6 m hosszú küszöbkövét, illetve a helyiség déli részére bevezető külön bejáratot. A helyiség ÉK-i részére lokalizálta az átriumokban szokásos impluviumot, ugyanebben a helyiségben faragott, kannelúrázott kútkáva (?) darabjait találta, ugyanakkor a 10. helyiségben fűtőcsatorna- és

hypocaustum-oszlopokat dokumentált. Szintén Kuzsinszky feltárása során került elő egy márvány Miner-va-büsztt és egy – szintén márvány – ifjúképmás. Pontos lelőhelyük az épületen belül egyelőre ismeretlen.

A 2007. évi feltárás során az előző években alkalmazott módszert használtuk: az egyes helyiségekben szondákat nyitottunk, több helyen meghagyva az eredeti rétegsort a későbbi kutatások számára. Összesen öt nagyobb építési periódust sikerült elkülöníteni – összhangban a 2004. és 2006. évi kutatások eredményeivel:

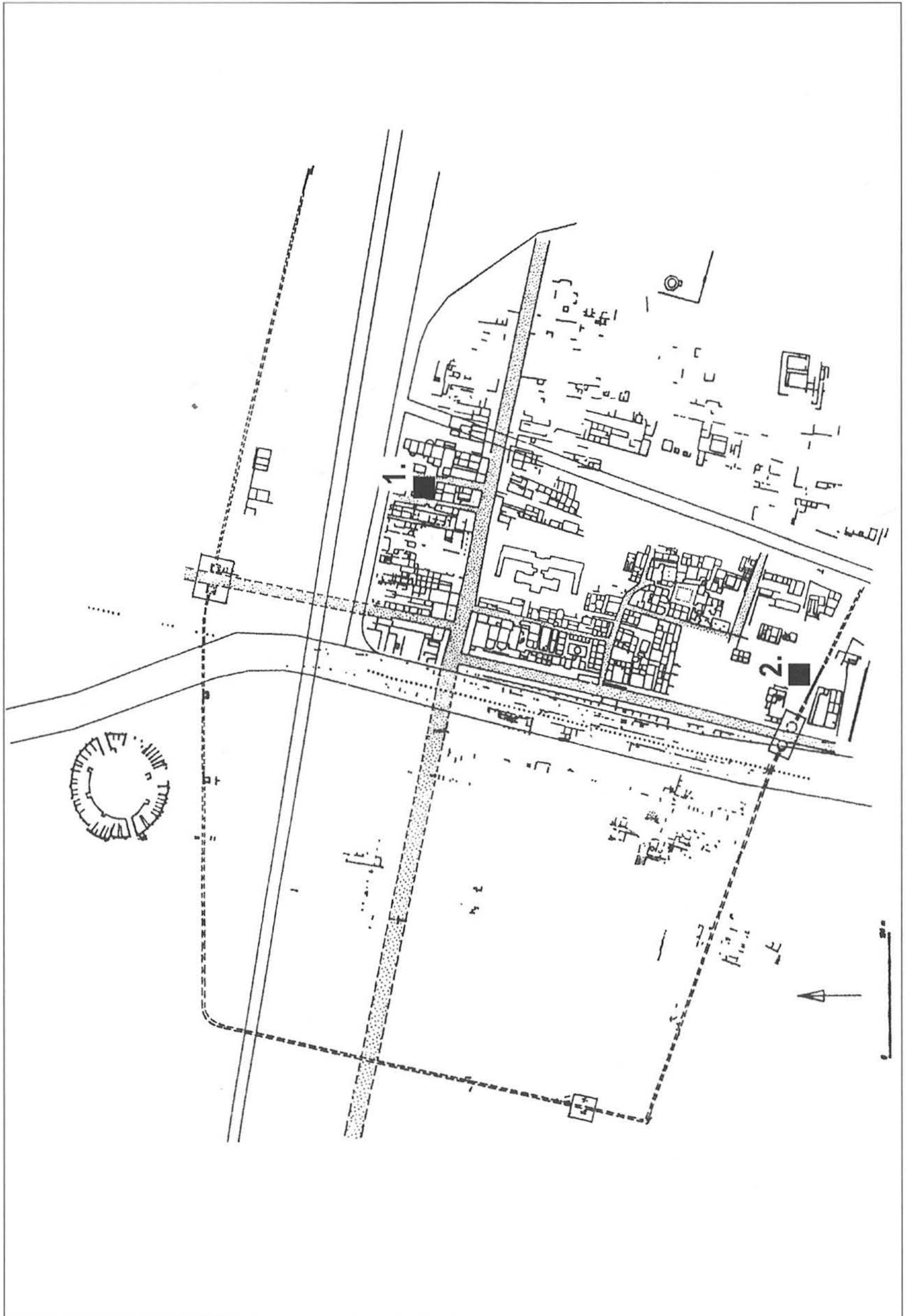
A legkorábbi, a római kori megtelepedés idejére utaló réteget a feltörő talajvíz miatt idén csak geológiai fúrással (Mindszenty Andrea és munkatársai, ELTE Alkalmazott és Környezetföldtani Tanszék) sikerült megfogni. Ennek alapján itt is megjelent a sötétszürke agyagos talaj („aquincumi zsiros”) és ez alatt pedig egy világosszürke agyagos geológiai altalaj mutatkozott. Ez az első alkalom, hogy itt az altalajt sikerült dokumentálnunk.

Az épületrészben a legkorábbi periódust a későbbi 11. sz. helyiség alatt talált K-NY irányú, kőfalas, kőlapokkal fedett csatorna részlete képviselte, pontos funkciója ismeretlen. Ebben a mélységben a gyorsan feltörő talajvíz miatt nem lehetett tovább dolgozni. Kelet felé még egy É-D irányú, agyagba rakott kőfal és ahhoz K felől csatlakozó pilléralap köthető ehhez a periódushoz. A jelenségek hovatartozása egyelőre kérdéses.

A Kr. u. 2. sz. közepe táján már álltak az épületrész Ny-i és K-i zárófalai, ugyanakkor a későbbi 10., 10a és 11. sz. helyiségek még mindig nem léteztek. A 10a terem helyén ekkor még egy sütőkemence állt, vastagon átégett, vörös-agyagos omladékát, teguladarabokkal kirakott alapozását és kődarabokkal körberakott szélét sikerült dokumentálni. A kemencét a már ekkor is létező déli falhoz illesztették. Észak felé, az ekkor még szintén nem létező 10. helyiség alatt itt is egy – valószínűleg – sütőkemence került elő. A hatalmas, több mint 2 m átmérőjű kerek kemence tüzelőnyílását nem sikerült feltárni, valószínűleg É felé, a még nem kutatott helyiségek alá nyúlik. Az agyagtéglákkal sugarasan körberakott és boltozott kemencét nagyméretű folyami kavicsokkal alapozták alá, vörösre égett platniját egyszer megújították. A későbbi 11. sz. helyiség ÉK-i sarka alatt is előkerült egy kemenceomladék, amely az É-i falhoz támaszkodott. A kemencék elhelyezése (É-i és D-i főfalak mellett) arra utal, hogy ekkor a 11-10-10a sz. helyiségek helyén még szabad tér lehetett (hátsó udvar?) kívül a D felé húzódó műhelyrészlegen. A korábbi periódus csatornája is nyílt teret valószínűsít.

Az épület korábbi – feltehetően a 2. sz. utolsó évtizedeire tehető – időszakában a későbbi 11. sz. helyiség alatt, középen K-NY-i irányú, tegulákkal bélelt, kőfalú, kőlapokkal fedett csatorna húzódott, amely K felé, az utca felé vezethette ki a szennyvizet. A csatorna fedlapjai szolgálták részben a későbbi átrium padlólapjaiként. A csatorna funkcióját (azaz, hogy honnan vezethette ki a vizet) nem sikerült tisztázni, ugyanis a helyiség későbbi Ny-i zárófalával elbontották azt, valószínűleg

még haladt Ny felé, talán az épület Ny-i zárófaláig. A későbbi terem déli sávjában K–Ny-i irányú, habarcsba rakott kőfal húzódott végig, eredetileg valószínűleg ez is kifutott a ház Ny-i zárófaláig, É-i oldalán 2 faoszlop kőbázisa került elő. A csonka kúp alakú bázisok oszlopsort tarthattak, pontos számukról és funkciójukról nem sikerült adatokat nyerni. Észak felé is előkerült egy széles, K–Ny-i irányú, habarcsba rakott kőfal, amelyet szabályos közönként 80×80 cm alapterületű négyzetes pillérekkel osztottak meg. A későbbi 11. sz. helyiség É-i zárófalán mentén pedig ismét két faoszlop-bázis mutatkozott, helyzetük alapján azonban nem volt szimmetrikus a kiosztás. A két K–Ny-i irányú széles fal, illetve a pillérek és faoszlopok K–Ny-i irányú elrendezése és a középen húzódó szennyvízcsatorna arra utalhat, hogy ebben az időszakban még nyitott terület lehetett itt, talán két különálló ház közötti kis tér.

A Kr. u. 3. sz. elején kerülhetett sor a legnagyobb mértékű átalakításra az épületrészben. Ekkor hozhatták létre a 11. sz. helyiséget a két korábbi épület összeépítésével és a köztük levő tér befedésével. A 11. sz. helyiség hatalmas, több mint 3 m széles bejárati küszöbköve előtt kisebb előtér lehetett, talán tympanonos megoldással (ezt korábban már Hajnóczy Gyula is feltételezte). A küszöbkő alá beépített tegula vízkifolyóként szolgált. A helyiségben ebben az időszakban alakították ki a klasszikus átriumnak megfelelő beosztást: a helyiség É-i és D-i felében 3–4 oszlop tarthatta a mennyezetet, az oszloptalpaszatok 1-1 K–Ny-i irányú falon nyugodtak. A helyiséget nagyméretű kőlapokkal fedték, ezekből csak keveset találtunk eredeti helyükön. A várakozásokkal – és Kuzsinszky feljegyzéseivel – ellentétben nem találtuk impluvium nyomát a helyiségben, még a korábbi feltáró által említett ÉK-i sarokban sem. A terem kőlapos padlója alatti feltöltésben rengeteg állatcsontot találtunk (metapodium, szarvcsapok), amelyek a ház déli részében működött műhelyből kerültek ide feltöltésként. Az átriumból két lakószoba nyílt ebben a korszakban, dél felé az ún. 10a helyiség, amelynek padlószintje már elpusztult, csak a szoba alatt húzódó bonyolult fűtőcsatornarendszer és néhány hypocaustum-oszlop lenyomata, ill. töredéke maradt meg, és a padlófűtés terrazzoalapja. A maradványok alapján a helyiségbe Ny felől érkezett a meleg levegő (praefurnium nem került elő) széles (kb. 1 m) csatornán keresztül. Jól látszott, hogy a nagy fesztávolság miatt kisebb falszakaszokat és néhány hypocaustum-oszlopot is beépítettek a fűtőtérbe, hogy megakadályozzák a padló beszakadását. A dél felé, T alakban forduló fűtőcsatorna egészen a szoba déli faláig futott, az itt is elég széles csatornába további oszlopocskák kerültek. A helyiség funkciója mindenképpen lakószoba lehetett, erre utal a padlófűtésen kívül jó néhány freskó- és stukkótöredék is, amelyek a csatornapadlóról kerültek elő. Észak felé a 10a szobából egy befelé nyíló ajtón át lehetett a 10. sz. helyiségbe jutni. A megmaradt küszöbkő jelzi az egykori tényleges padlószintet, amely kb. 55–60 cm-rel lehetett a

fűtőtér padlója felett. Az északi helyiségben ismét egy T alakú fűtőcsatorna-rendszert dokumentálhattunk, rossz minőségű, 1 sor kőből rakott falakkal. A fűtőcsatorna betöltésében freskótöredékek és nagyobb, jó állapotú, tojásléc-mintát utánzó stukkódarabok kerültek elő, amelyek feltehetően a szoba fal-, vagy mennyezetdekorációjához tartozhattak. A ház déli zárófalán talált habarcsos lekenés arra utal, hogy csak az alapok voltak kőből még ebben az időszakban is, a felmenő fal agyagtéglából lehetett. A korszakhoz sorolható rétegekből nem került elő érem, ill. egyéb, „gyors” korhatározásra alkalmas lelet, így egyelőre csak a korábbi évek ásatási eredményeihez viszonyítva határozható meg a periódus kora. Ezek alapján az épület utolsó, még vizsgálható periódusa a Kr. u. 3. sz. első felére keltezhető.

Az épületrész legkésőbbi periódusában csak kisebb változtatásokat hajtottak végre a 11., 10a és 10. sz. helyiségekben: így pl. a 10a helyiség széles, É–D irányú fűtőcsatornáját leszűkítették, egy részét terrazzoalakkal lekenették.

A polgárváros déli részén, a városfal szomszédságában és a Tűzoltószékház területén a 2007. évben átadott új múzeumépület (volt ELMŰ épület) közműmunkálatai kapcsán dolgoztunk. Annak érdekében, hogy az épülethez most kialakított közműárkok a lehető legkevesebb ponton érintsenek épített emlékeket (falak, csatornák), azok nyomvonalát a déli városfal közvetlen szomszédságában, a korábbi kutatások szerint (Nagy Tibor) a római korban beépítetlen területen jelöltük ki. A közműárkokban előkerült régészeti jelenségeket – az árkok keskeny méretéből adódóan – viszonylag nehéz volt értelmezni.

Első ütemben a Sujtás u., azaz a település DK-i zónájában K–Ny irányban haladó gázvezeték nyomvonalát tártuk fel. A városfal vonalával párhuzamosan, attól É-ra, az újkori feltöltés alatt K-ról Ny felé haladva egyre sűrűbbé váló objektumokat dokumentálhattunk. Az ún. Sypmhorus mithraeumtól délre húzódó szakaszban korábbi kutatóárkok és szelvények visszatöltései alatt É–D-i ill. ÉNy–DK-i irányú, kőfalas, kő- illetve téglákkal burkolt aljú, átlagosan 30–40 cm belvilágú, kőlapokkal fedett csatornarészletek kerültek elő. A városfalat kísérő nagy főgyűjtőcsatorna felé lejtő kisebb csatornák mintegy levélerezetszerűen kapcsolódhattak rá a főcsatornára. Az egyik csatornaszakasz mellett letisztított sóderes járószintről Hadrianus bronzverete került elő. A csatornaszakaszok közötti távolságokban rendszert nem lehetett felfedezni, feltehetően nem egykorúak. A csatornák egy része minden valószínűség szerint a mithraeumhoz dél felől csatlakozó, Nagy Tibor-féle 94–96. sz. helyiségek közműveihez tartozhattak, illetve ugyanezen a területen épületfalak részletei is mutatkoztak, ezek azonban az erős újkori bolygatás és a kis feltárási felület miatt nem voltak ismert épülethez köthetőek. Nyugat felé a terepszint jelentős emelkedése és a korábbi lőtér kialakítása miatt a régészeti rétegsor nagyrészt hiányzott, egy É–D-i irányú, téglával bélelt

csatorna és falrészlet mutatkozott, jelenleg ezeket sem lehet ismert épületekhez kötni.

Nyugat felé, az ún. Deversorium-épület fürdőszárnyának É-i szomszédságában újra előkerült a városfalat kísérő főgyűjtőcsatorna részlete. A csatornát É felől – az itt a lőtér támfalában meghagyott tanúfal rétegsora alapján – legalább háromszor megújított aprósóderes útfelület követte, az egyik útrétegen ÉNy-DK-i irányú keréknyomokat dokumentálhattunk. Ugyanitt az útrétegek alatt, a későbbi csatornával párhuzamos, kőfalas, kőlapokkal fedett, de alul a sárga agyagos altalajban rakott csatorna részlete került elő. A csatorna belvilága 30 cm, kapacitása fele lehetett a későbbi főgyűjtőnek (60 cm), megszüntetését, illetve áthelyezését a megnövekedett városi vízhasználat és városszerkezeti változások indokolhatták.

Déli irányban, a Deversorium fürdőszárnyának déli oldalán húzott kábelárokban jól követhető volt a Ny felől K-i irányba lejtő, teraszos terep, amelynek vonalát az épületomladékok is szépen kirajzolták. Az 1990-es évek elején Zsidi Paula által feltárt terrazzo-padlós helyiség folytatását, illetve egy korábbi periódus falrészletét dokumentáltuk. Kelet felé újabb, egyelőre helyiséghez nem köthető falszakaszt, illetve az épülethez K felől csatlakozó és azt lezáró nagyméretű udvar K-i zárófalának folytatását is feltártuk, a fal omladékából freskótöredékek is előkerültek. A sárga agyagos altalaj itt is elég magasan jelentkezett.

Csatornázási munkák miatt a már többször kutatott Tűzoltószékház K-i oldalán is dolgoztunk. A szűk keresztmetszetű és változó mélységű árkok miatt nagyobb összefüggések megállapítására itt sem nyílt lehetőség, azonban jó néhány új adattal egészíthettük ki az épület eddig ismert alaprajzát. A legfontosabb új információ, hogy az épületet K felől nagyméretű, 60 cm belvilágú, kb. 80 cm mélységű É-D-i irányú kőfalas, kőlapokkal burkolt aljú csatorna szegélyezte. A csatornától Ny-ra, az épülethez további falrészletek is tartoztak, ezek közül egy É-D irányú esetében (épület K-i zárófal?) még megfigyelhető volt a kőalapra rakott agyagtéglás felmenő fal, K-i oldalán in situ fehér festéssel. A fal Ny-i, „belső” oldala mellett piros, sárga, fehér, zöld, növényi ornamentikával díszített freskó elplanírozott töredékeit találtuk. Ugyanitt egy ponton in situ tetőomladék bezuhant, összehabarcsozódott részletét is dokumentálhattuk. Az omladékból Kr. u. 3. sz. elején vert érem (Caracalla vagy Geta) került elő. Az itt feltárt több kisebb falrészlet, szintadatai alapján, különböző építési periódusokhoz tartozhatott.

A tűzoltólaktanya épületének ÉK-i részén a korábbi kutatások során több kisebb helyiség falindításait tárták fel. Az ettől K-re meghúzott kábelárokban igen magasan, a jelenlegi felszíntől 30–40 cm-re, egy helyiség teljesen ép terrazzo-padlója került elő, egy helyen visszabontott K-Ny irányú osztófal nyomával. A helyiséget É felől K-Ny irányú, déli, „belső” oldalán színes freskóval díszített fal zárta le. A fal É-i oldalán egy korábbi pe-

riódushoz tartozó, íves formájú, agyaggal kitapasztott, narancsvörösre égett, feltehetően kemence nyomait sikerült azonosítanunk.

A közműnyomvonalak kialakítása során nyert információk, bár nagyobb összefüggések és építési periódusok megállapítására nem voltak alkalmasak, sok újdonsággal szolgáltak a polgár város déli városfalának közvetlen környezetének közműhálózata és beépítése szempontjából.

T. LÁNG ORSOLYA

52. Budapest, III. Bécsi út 262.

Ró

2007. május 8–25. között beépítés előtt végeztünk próbafeltárást a területen (Hrsz.: 20089/13), ahol 3 kutatóárkot nyitottunk és mélyítettünk a tervezett épület mélygarázsának alapozási szintjéig. Az érintett telek a Bécsi úttól Ny felé, a terület kb. harmada a Bécsi út szintjében feküdt, majd meredeken emelkedett kb. 10–20 m magassáig. A szintkülönbségek nem csak a természetes emelkedésből, hanem az egykor a Bécsi út K-i oldalán működő téglagyár erre a területre kiterjedő földmozgatásából is adódnak. Ennek köszönhetően helyenként 8–10 m-es vastagságot is elért az újkori bolygatás. A terület Ny-i oldalán nyitott K-Ny-i irányú, 1. sz. árok és a terület K-i oldalán nyitott 3. sz. árok vizsgálata negatív eredményt hozott. A 2. sz. É-D-i irányú árokban, annak É-i végén az építkezési szintbe nyúló, jó megtartású, 50 cm széles, részben opus spicatum technikával készült római kori falsarok került elő. Mivel a falsarok a tervezett alapozási sík szintje felett jelentkezett, illetve irányukkal az építési terület felé mutattak, szükségessé vált a megelőző feltárás.

Az augusztus 6. és október 2. között végzett kutatás 750 m²-nyi területet érintett. A munkát a májusban előkerült római falsarok irányából kezdtük meg. Itt, az ásatási terület ÉÉNy-i részén egy 5×5 m belméretű, magában álló római építményt tártunk fel. A hozzávetőleg É-D, K-Ny tájolású, 50 cm széles, sárgásfehér habarcsba rakott, tört mészkövekből épült falak egy szabályos négyszöget zártak körül. A falszövet részben opus spicatum technikával készült. A falak által határolt helyiség egy föld alatt futó vízér vonalában feküdt, és bár feltárása nehézségekbe ütközött, kiderült, hogy az építménynek, ha valaha volt is járósintje, az mára teljesen eltűnt (feltehetőleg az erős vízmozgás miatt). Az egykori épület köves omladékát a falaktól DK-re és K-re tártuk fel, az É-i és ÉNy-i oldalán inkább tegulás-imbrexes tetőomladék került elő. Az épületről Ny-ra egy a római épülethez tartozó kövek felhasználásával készült újkori vízvezeték szakasz került elő. A kövekkel határolt csatornában zöld mázzal bevont kerámia csövekből készített vezeték futott. A négyszögletes épületről DK-re, attól 7 m-re, egy azzal megegyező tájolású római kori épület részletét tártuk fel. A szabályos alaprajzi sémát mutató 50 cm széles, sárgásfehér habarcsba rakott, tört